

JANEZ DOLENC

SAMOTAR Z VANCOVCA

(Etnosociološka podoba)

Bil sem študent slavistike, ko sem zvedel, da v gori Vancovec (1085 m) blizu Martinj Vrha v Selški dolini živi stari samotar, ki mu pravijo »Saroncov šoštar«. Pozimi 1953 sem sklenil, da ga obiščem in bolje spoznam tega nenavadnega človeka. Kupil sem vrečko kave in sladkorja, da ne bi prišel prazen na obisk. Ker je v hribih bilo še precej snega, sem se 24. februarja zjutraj podal s smučmi in fotoaparatom iz Četene Ravni preko Zaprevala, Rovta in Martinj Vrha v Vancovec. No, tu so bila strma pobočja že precej kopna in tako sem nekje v gori kmalu našel majhno leseno hišico, ki bi jo lahko štel kar za prebivališče palčkov. Okrog hiše so bile majhne njivice in na njih majhni klopotci, ki naj bi verjetno odganjali živali.

Vstopil sem v nekako vežico, odkoder so vodile stopničke v gornje nadstropje. Ob malem tnalu so bila nacepljena drobna polenca. Potrkal sem še na naslednja vrata, a se ni nihče oglasil, zato sem kar vstopil. Tu se je v sobici ob gašperčku grel možiček, ki je bil ves skuštran in očitno že dolgo neobrit in neumit. No, zame je bil zaradi tega še bolj zanimiv. Predstavil sem se mu, mu izročil skromno darilo in ga prosil, da bi mi kaj povedal o svojem življenju, predvsem o življenju v tej samoti. Najprej sva ugotovila, da sva celo v daljnem sorodstvu. Potem je samotar vrgel nekaj polen na ogenj in povedal svojo nemilo usodo:

»Ime mi je France in sem že v 86. letu življenja. Doma sem bil na kmetiji pri Saroncu v Martinj Vrhu. Do 16. leta sem pasel govedo v Vancovcu v družbi Bršklanovega, Miznikarjevega in Smrekarjevega pastirja. Birtov pastir pa je pasel

Saroncov France, samotar z Vancovca
Foto J. Dolenc

Hišica samotarja z Vancovca
Foto J. Dolenc

samo ovce. Pasti smo začeli majnika, nehali pa v oktobru. Opoldne smo gnali živino domov; le jeseni, ko se je skrajšal dan, smo pasli ves dan. Čas smo si na paši krajšali tako, da smo »svinjo bili« in »kozy krepelali«. Naredili smo si hodulje, jaz celo klaftro dolge. Na Saroncevi ravni smo naredili pastirsko bajtico, zapaženo in s klopco. Spomladi smo sekali grmovje in pripravili na vrhu Vancovca grmado za kres. Na kresni večer smo skakali čez kres in streljali z možnarjem. Vancovec je bil tedaj še skupno zemljišče, zato so bajtarji in gostači naredili na njem polno lazov, tako da je bilo grdo pasti. Sicer so okoli laza nabili kole in jih prepletli s šibami kot kakšen koš, a se je našel kak bik, ki je z rogovi strgal ta koš in govedo je vdrlo v laz, kjer je raslo žito, krompir, fižol, ajda... Laze so nekateri gnojili s požiganjem hoste, nekateri so pa tja celo nosili gnoj.

Moj oče je še pomnil medvede, ki so v lazih požrli ajdo, radi so pa tudi tresli in jedli zrele hruške. Nastala je celo pesmica, ki smo jo peli pastirji:

Lisica je lajala,
volk je pa tulil,
medved je lazarjem
ajdo populil!

Zoper volkove so kopali jame, dva metra globoke, jih pokrili s palicami in praprotjo ter dali kos mesa gor. Na ta način so ujeli precej volkov in dobili zanje nagrado. Še sedaj se pozna vdolbina tam, kjer sedaj pravijo **V o l č j a j a m a**.

Oče je še kopal in nabiral v Vancovcu železno rudo in jo nosil v Železnike prodat za plavž. V šolo je poslal samo enega od mojih bratov k slovitemu učitelju Levičniku v Železnikih, da se je naučil brati in pisati in je potem doma učil še nas druge. Nekaj mojih bratov je šlo v Ameriko, mene je pa oče poslal k Šobru na Zali Log, kjer sem se izučil za čevljarja pri Šimnu Zupancu.

Vojak sem bil le tri mesece pri »trenu« na Primorskem, potem so me odpustili. Slišal sem pa dosti zgodb, kako so se nekateri v starih časih izmikali vojaščini. Lovcem na fante so rekli **p r e v i z a r j i**, posebno radi so lovili hlapce. Pri Bohincu je služil Miznikarjev Tine. Ko so prišli ponj, je zgrabil dve cimprovki (tesaški sekiri) in zaklical: »Le pridite sem, če si upate!« Pobegnil je na Kal, kjer so imeli begunci skrivališče. Ko je bil nekoliko stran nad Plešenicami, je celo predrzno zavriskal.

Moje življenje je bilo tako, da je bil joj in hoj! Za majhen denar sem šival čevlje po domovih. Ker obrti nisem prijavil, sem se moral skrivati pred žandarji. Če bi me dobili, bi moral plačati kazen ali pa se za en dan zapreti. Gostoval sem šest let v Mohoričevi bajti, bili smo v sorodu in Mohoričev Janez je bil moj birmanski boter. Znal je tudi zagovarjati in moji materi je zagovoril, ko jo je pičil gad.

Potem sem sam postavil bajto v Jami, a sem zaradi vlage v osmih letih moral šestkrat menjati pod. Ker drugje nisem mogel dobiti zemljišča, sem šel v Vancovec in si iz Birtovega ovčjaka uredil to hišico, kjer živim že 50 let daleč od ljudi. Najbližji sosed mi je kmet Vancar globoko doli v grapi pod Vancovcem. Nekoč so pri tej hiši imeli velik čebelnjak s poslikanimi panjskimi končnicami; spominjam se, da sta bila na eni naslikana P e g a m i n L a m p a r.

Oče je imel hudo nesrečo pri živini – neko leto mu je poginilo 18 govedi in 3 prašiči, samo par volov mu je ostalo. Stara Lešarica, ki je zdravila živino, je ukazala, naj kopljejo pod hlevskim pragom. Našli so mehur z rumeno goščo in bili prepričani, da je bilo z a v d a n o. Zagovarjati je znal tudi Koblar z Osojnika. Ko je šentlenarški župnik zvedel za to, mu pri spovedi ni hotel dati odveze. Ko pa je župniku zbolela krava, ga je dal poklicati, naj kakorkoli pozdravi kravo. Zagovoril jo je in jo ozdravil, dobil pa je poleg plačila še odvezo in dovoljenje, da zagovarja še naprej.

Očetu in materi sem obljubil, da se ne bom ženil. Rekla sta mi: »Oženjen boš težko živel! Noben otrok se nama ni tako zameril, da bi mu privoščila ta stan!« Res, bratu doma na kmetiji se je slabo godilo; z ženo se nista razumela in začel je piti. Večkrat mi je dejal: »To si srečen, ker se nisi oženil!«

Mohoričeva dekla Alenka me je velikokrat obiskala, ko sem gostoval v njihovi bajti. Rada bi bila vzela mene ali pa brata Matevža. Bila je res na eno oko slepa, a g r o z n a punca. (V Martinj Vrhu »grozna« pomeni »zala«!) Tudi Škrobovo Lucijo bi bil lahko dobil. Še najbolj všeč mi je bila Kamnarjeva Liza, ki bi me kot mlada vdova tudi rada vzela. Poročila se je stara komaj 18 let, saj je še pasla v Vancovcu, ko so jo snubili. Trideset let stara je postala vdova z dvema otrokoma in lepo kmetijo. Bila je še vedno »grozna«, a bil sem ji bratranec in kmetija me ni veselila.

Tako sem ostal samec in postal samotar tu na Vancovcu. Pozimi sem šival čevlje, poleti pa kahal kope v Vancovcu in po vseh gozdovih okrog Martinj Vrha vse do zadnje svetovne vojne. Med vojno so me Nemci hoteli ustreliti, kljub starosti so me imeli za »bandita«.

Že moj oče je rad igral na citre in jih je tudi znal sam narediti. Zlasti ob košnji je po večerji rad zaigral koscem in grabljicam, ki so radi zaplesali kljub celodnev-nemu delu. Tudi jaz sem se naučil na citre en »bolcar«, eno polko in en »štajeriš«. Oče mi je podaril citre, a sem jih posodil nekomu, ki jih je v pijanosti stolkel. Naučil sem se pa tudi igrati na harmoniko tako, da sem gledal in poslušal druge godce. Ob nedeljah popoldne sem igral pri Škrobu in pri Posečniku, kjer je bilo več mladih deklet, ki so rade plesale. Na pustni torek sem igral pri Mešiču in nabral v »gosli« tudi do 5 goldinarjev, še več pa na ohceti...«

Tudi meni je zaigral na svojo staro harmoniko, nato sem fotografiral njega in njegov dom. Poslovil sem se, a nedolgo potem sem slišal, da je zbolel in se zatekel v svoj rojstni dom, kjer je preminil.

Z u s a m m e n f a s s u n g
DER EINSIEDLER VOM VANCOVEC
(Ethnosozilogisches Bildnis)

Der Autor hat als Student den 86-jährigen Saroncer-Franz in seinem Häuschen auf dem Berg Vancovec im Selca-Tal besucht und dessen Bericht über sein Lebensschicksal niedergeschrieben. Darin ist charakteristisch, daß er nicht heiraten wollte und mehr als ein halbes Jahrhundert sein Leben weit weg von der Dorfgemeinschaft in der Bergeinsamkeit verbrachte. Mit dieser Gemeinschaft kam er nur als Schuhflicker in der Winterzeit und als Köhler in der Sommerzeit in Berührung.